

Legenda za Gotse.

Markovski, Venko.

1970.

<http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015030407756>

HathiTrust

www.hathitrust.org

Creative Commons Attribution-ShareAlike

http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-sa

This work is protected by copyright law (which includes certain exceptions to the rights of the copyright holder that users may make, such as fair use where applicable under U.S. law), but made available under a Creative Commons Attribution-ShareAlike license. You must attribute this work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work). If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one. For details, see the full license deed at <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>.

891.818

M346

le

БЕНКО МАРКОВСКИ

ЛЕГЕНДА ЗАГОЩЕ

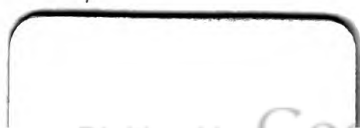
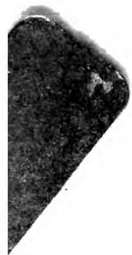
A

871,182

НАРОДНА ТРАГЕДИЯ

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

ВЕНКО МАРКОВСКИ

ЛЕГЕНДА ЗА ГОЦЕ

5—1

Markovski, Venko
ВѢНКО МАРКОВСКИ

ЛЕГЕНДА ЗАГОЩЕ

НАРОДНА ТРАГЕДИЯ

1970

НАРОДНА КУЛТУРА . СОФИЯ

891.812
МЗЛБ

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА

ГОЦЕ
ЯНА
СТОЙНА
ГАРВАНОВ

ВРЕМЕ

И НАРОД

КОРИФЕЙ НА ЖЕНИТЕ
ПЪРВИ МЪЖКИ КОРИФЕЙ
ВТОРИ МЪЖКИ КОРИФЕЙ
ХОР НА ЖЕНИТЕ
ХОР НА МЪЖЕТЕ

и още —

ПАШУА
ТЕФИК БЕЙ
КАЙМАКАМИН
ТЕЛАЛИН

Stack
Exchange
Nat'l. Lib. "Apil & Met. daili"
Sofia Bulgaria
8-17-70
849978-291

ПРАЗНА СЦЕНА

Зад сцената песен:

Черна се чума зададе
там долу Димир-Капия,
там долу Македония. . .

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й (влиза)

Летят столетия сурови.
Беди безмилостни гнетят. . .

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й (влиза)

Край тъжен кладенец пресекнал
заветен бряст мълва шуми
и в клони,
в огън почернели,
съдба разкъсана дими;
мълви и с бѣдните голготи
оплаква Тракия в тъма
и съхне в горест неспокойна
по македонската земя.

К о р и ф е й н а ж е н и т е (влиза)

Върнете се, криле на моя сляп простор!
Покрийте вий со здравец моя мъртъв ден! . . .

Хор на жените (влиза)

Не зарад всяка твар,
не зарад всеки плод
във бой сме с тебе, Смърт —
а зарад светъл род,
а зарад светъл род
във бой сме с теб от люлчин час,
и не за вечност вън,
а в нас, а в нас, а в нас!

Женският хор се разполага в композиция — като пред гробове.

Първи мъжки корифей

Една ли буря е люляла този полуостров?
Един ли хищник е ограбвал родната страна?

Сцена — ритуал на оплакване.

Първи мъжки корифей (запява черковна песен)

Сохрани, господи. . .

Корифей на жените

Както нейният текст, така и следващият диалог са на фона на Мъжкия хор.

При тебе идвам, сине, за последен път
и няма нивга, нивга да те видя пак.

Първа жена

Не ща със пръст да ме посочват в роден кът —
да казват, че не съм родила син — герой!

Втора жена

Не ща жени да ме окайват и корят

Трета жена

Не ща смутен да бъде в гроба той!

Корифей на жените

Веднъж родих те, сине мой.

Веднъж аз искам да умреш!

Черковна песен.

Нигде зрак. . .

мрак

се свил

в земен скут.

Мрак

се вплел

в земна гръд.

Първи мъжки корифей

Сохрани, господи. . .

Хор на мъжете

Нигде лъч!

В плач

се слел

земен край.

В плач

безспир

свят ридай!

Първи мъжки корифей

Раба твоего, раба грешнаго . . .

Хор на мъжете

Нигде лъч,

скръб и плач

и в морна скръб гробен зв н.

Нигде лъч.
Сон и плач
и в черен сон — кобен стон . . .

Черковна песен.

П ъ р в а ж е н а (раздава жито за бог да прости — ритуал)
Като свещ угасна моето огнище.
За бог да го прости — вземете.

П ъ р в и м ъ ж
Бог да го прости.

В т о р а ж е н а (както тя, така и следващите — в същия ритуал)
На моя син очите са във тез маслини,
чума черна ми го отне.

В т о р и м ъ ж
Бог да го прости!
Млад — младост не виде.

Т р е т а ж е н а
От жигото вземете!
На жетва той бе покосен. . .

Т р е т и м ъ ж
Бог да го прости.
В хамбара житен плод не сбра.

П е т а ж е н а
В таз кърпичка е мойта дъщеря.
Дар да дарува не дочака тя!

Ч е т в ъ р т и м ъ ж
Бог да я прости. . .

К ори ф е й н а ж е н и т е

За бог да ги прости пийнете. . .

И нека бог над наште мъки се смили.

П е т и м ъ ж

Бог да ги прости. . .

Ш е с т и м ъ ж

Да се смили. . .

С е д м и м ъ ж

Да ни окрили. . .

О с м и м ъ ж

Да се смили над нас!

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е

Да се смили! Амин!

Пауза.

К ори ф е й н а ж е н и т е

Ако по ридания измервах земята,
от теб, робиньо черна,
няма по-богата!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Ако по страдания измервах душата,
от теб, сирота майко,
няма по-богата!

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Ако по разпятия измервах съдбата,
Българийо, от тебе
няма по-богата!

Пауза.

П е т а ж е н а (запява люлчина песен)

Нани-нани, мъжко дете. . .

Мъжният хор се раздвижва, подготвя обстановката на следващата картина. Следващият текст е на фона на песента.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Ой, стопане, стар стопане!
В гора агне заблеяло!
В люлка слънце заплакало!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Зората идва с плахи стъпки.
С ръка плаха хлопа на вратата.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Зората лъха в млади пъпки.
Очи жадни раждат се в тъмата.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Светът е в люлка деге,
протяга ръце мали,
косите ветрец плете,
лицето слънце гали!

Ш е с т а ж е н а (люлее детето в люлката)

Тоз е свят бесило,
тоз живот — чернило.
Моя сило,
спи!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Човек съдбата своя иска сам да зърне,
от лошо и добро лице да не отвърне!

Влизат първа, втора и трета жена — правят
заклинание като орисници. Ритуал.

Втори мъжки корифей

Прекрачва първа орисия праг.
В чело целува слънце първенак.

Първа жена

В пламен таен, .
в пламен стар
расне,
гасне
земен шар.
Нощ низ мрака
хлади
ден.
Ден низ зрака
пъди нощ.
Нощта носи
в пазви
студ.
Нощта коси
в жили
мощ.
Денят крили
летеж луд.
От гора съдбовна китка здравец нося,
брали са я самодиви с шепот странен.
В тази китка здравец, мъко светлокоса,
праща ти гората своя изгрев ранен.

Хор на мъжете

Бленува детство ранно.
Бленува младост зряла.
Бленува непрестанно
и старост погрозняла.

П е т а ж е н а (пее)

Нани-нани, мъжко дете!

Ш е с т а ж е н а

Татко е в окови.

Идат бури нови.

Мракът трови,
спи!

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Прекрачва втора орисия праг,
в уста целува слънце първенак.

В т о р а ж е н а (също в ритуал)

Денят роси
в света
блен.

В пламен таен,
в пламен стар
расне,
гасне
земен шар.

В пламен таен,
в пламен клет
гине,
мине
земен свет.

От река заветна тежка сълза нося.
Самодиви я люлели в час уречен.
В тази тежка сълза, мъко светлокоса,
праща ти реката своя шепот вечен.

Х о р н а м ъ ж е т е

Робува детство ранно.
Робува младост зряла.
Робува непрестанно
и старост погрозняла.

П е т а ж е н а (пее)

Нани-нани, мъжко дете!

Ш е с т а ж е н а

В гнет земя умира.

Мощ в съня набирай!

Моя дино,
спи!

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Прекрачва трета орисия праг.

В ръце целува слънце първенак.

Т р е т а ж е н а

В пламен струи

тъмна

вис.

В пламен бун

земна

шир.

В пламен зрее

няма

смърт.

Пламен вее

немир

в мир.

Пламен все е

в света

кърт.

Пламен —

земна летопис.

От страдалница земя надежда нося.

Раждаха я клетки майки в мрак орисан.

В таз надежда плаха, мъко светлокоса,

праща ти земята своя стон подтиснат.

Х о р н а м ъ ж е т е

Жадува детство ранно,
жадува младост зряла,
жадува непрестанно
и старост погрозняла.

П е т а ж е н а (пее)

Нани-нани, мъжко дете!

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Чума е робия!
Грозна орисия
всичко пепелее. . .

Влиза К а й м а к а м и н ъ т. Наблюдава. Пауза. Звучи
само люлчината песен.

К а й м а к а м и н ъ т

Метежна песен тук ечи. . .
Нощта пробужда те навред.

Ш е с т а ж е н а

Но, бейо, не е смут в нощта —
то майчина е песен, бейо. . .

К а й м а к а м и н ъ т

Аз искам тишина.
Навред да бъде тишина
безмълвна. . .

Надвесва се над люлката. Протяга ръка — сякаш иска
да погали младенца.

Ш е с т а ж е н а

Ой, бейо. . .

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й (заедно, тихо)

Внимавай, бейо!

Ще го задушиш!

Каймакаминът продължава да стиска детето, докато го задушава. Песента секва.

К а й м а к а м и н ъ т

То млъкна вече.

Настъпи тишина безмълвна. . .

Х о р н а ж е н и т е

О-о-ой! О-о-ой! О-о-ой! . . .

Тежко мълчание. Жените се скупчват. Каймакаминът ги наблюдава миг-два, след което отминава, а те заиграват страшно и нямо пафтино хоро в израз на своята скръб и своя протест.

Влиза Г о ц е. Наблюдава хорото. Жените продължават да играят.

Г о ц е

Все тая черна орисия,
все тоя жребий на робия —
все този страх в очите тлее.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Ще пламнат къщи, кучета ще вият,
земята няма да ни скрие. . .

Г о ц е

Но вие сте мъже големи?

П ъ р в и м ъ ж

Поробени!

Втори мъж
Страхливи!

Трети мъж
Неми!

Шести мъж
Страхът в кръвта ни се промъква.

Първа жена
На мъка огънат е стъкнат.

Втора жена
От всеки шум душата трепва.

Трета жена
И сънищата ужас шепнат.

Гоце
Какво е станало? Кажете.

Първи мъж
От Стамбул лоша вест дойде —
с войска пристигнал е пашата.

Гоце
Та робство е това. Пашите идат —
с войници или без, ще си отидат.

Трети мъж
Да беше тъй! Ще си отидат те,
но виждаш ли — убиха тук дете!

Пауза. Гоце се навежда над люлката. После се изправя,
обръща се.

П е т и м ъ ж

Постой! . . . Не ни обръщай гръб!
Сломени сме от тая скръб. . .

Г о ц е

Откакто си засукал — ти знаеш само плач!

В т о р и м ъ ж

Окови ме събуждат, люлей ме зъл палач.

Г о ц е

Неверие теб скрито разбива всеки миг.

В т о р и м ъ ж

От бога е: един е малък, друг — велик.

Г о ц е

Със пот да раждаш злато сухо,
а на гърба да нямаш рухо —
от бога ли е?

Т р е т и м ъ ж

Като слепи сенки мрем!

Ч е т в ъ р т и м ъ ж

И не знаем где ще спрем!

Т р е т и м ъ ж

Ни какво сме дали ний —
глас без ехо! Робски глас!

Г о ц е

Ний малка сме земя, ала народ велик!
Историята ни — животът я написа!

П ъ р в и м ъ ж

Со слепота ли?

Г о ц е

Не, со светлина.
На стара и на днешна слава.

Т р е т и м ъ ж

Във този свят сме купче слама.
Нас всеки вятър разпилява.

Ш е с т и м ъ ж

В нас няма нито искра пламък.

Г о ц е

Готов тоз пламък нигде не е.
Той в тебе, в него, в нас едрее.
Едно ли бъдем — нашта мощ
ще бъде слънце в робска нощ.

С е д м и м ъ ж

Тъй всеки граби вярата на роба.

В т о р и м ъ ж

Еднакви сте — от царя, та до бога.

Т р е т и м ъ ж

Откакто свят светува на таз земя проклета,
един държи камшика, а стене друг в несрета.

Г о ц е

Кълна се в своя роден кът
и в тая, що ми песни пела,
кълна се в твоя кървав път
и в теб, Родино моя смела. . .

О с м и м ъ ж

Недей се кле във роден кът!

Девети мъж
И в тази, що ти песни пела!

Десети мъж
Недей се кле във кървав път!

Единадесети мъж
И във Родината си смела!

Гоце
«Недей се кле!»
«Недей се кле!»
Акъл се щедро дава!
А във какво тогава?!

Пауза.

Корифей на жените
Дела след хората остават!

Първи мъжки корифей
Делата са човешка слава!

Втори мъжки корифей
Това ще трябва да направиш!

Първи мъжки корифей
Във себе си се закълни!

Втори мъжки корифей
По стръмни пътища върви!

Първи мъжки корифей
Ни ден, ни нощ!

Втори мъжки корифей
Ни сън да мигнеш!

Корифей на жените
До нашето сърце да стигнеш!

Гоце
Кълна се аз!

Трима корифеи
Кълнеш се ти!

Гоце
На бой ще вдигна брата роб!

Първи мъжки корифей
Помни! Каквото кажеш, е до гроб!

Гоце
До смърт в борба със кървавия враг.

Втори мъжки корифей
Каквото кажеш, знай — е кървав флаг.

Гоце
И ако се предам —
захвърлете ме
и посипете ме
наместо с пръст со срам.

Корифей на жените
Без мъже умира, майно льо, земята.
Рожби живи, мале, иска свободата.

Гоце
А ако някой ден всемирът опустее
и вечна нощ надвеси смъртен глух покров,
в всемира опустял ще влеем устрем нов
и нов човешки род със нас ще заживее.

Целият хор — жени и мъже
Кълнем се с теб.

Гоце

И нека аз. . .

Целият хор — жени и мъже
Кълнем се с теб.

Гоце

За вас, за нас. . .

Целият хор — жени и мъже
Кълнем се с теб. . .

Оттеглят се.

Гоце

Да лея кръв —
и чуждата, и своя.
Да бъда пръв във боя
и нека да загина пръв.

Целият хор — жени и мъже
Кълнем се! Кълнем се! Кълнем се!

Първи мъжки корифей
Един за всички.

Целият хор — жени и мъже
Всички за един.

Притъмнение. Зад сцената бие тъпан: «Дум, дум, дум.»

Телалинът

Хей, народе-е-е.
Витае дявол хвърковат.

Отдето мине, страх задава.
Ни село в мир е, нито град.
Земята е обвил със мрак. . .

Отново звучи тъпанът: «Дум, дум, дум.»

Телалинът

Султанът сухо злато дава
да види мъртъв тоя враг.
А този, който жив го хване,
да знае — пръв човек ще стане. . .

Бие тъпанът.

Първи мъжки корифей

Кълнем се, кълнем се, кълнем се!
Майко, чуй —
под светъл флаг мъже стоят,
сред тях е той. Надала слух,
немей гората. Огнен дух
с криле могъщи бди над нас.
Гърми, отеква клетва свята.
Един народ надига глас,
на смърт заклева се земята. . .

Целият хор — жени и мъже (отдалече, като фон)

Кълнем се!
Кълнем се!
Кълнем се! . . .

Телалинът

Хе-е-ей, народе-е-е! . . .

Майка — седма жена

Недей, почакай! Спри се, сине!
Без теб туй всичко нека мине!

С и н — е д и н а д е с е т и м ъ ж
Майко,
докле страхът ти ще ме трови?

Т е л а л и н ъ т
Хе-е-ей, народе-е-е! . . .

М а й к а — с е д м а ж е н а
Пак она пес надава глас.
Млък! Чуй! Прокобва този час. . .

Т е л а л и н ъ т
Витае дявол хвърковат.
Отдето мине, страх задава.
Ни село в мир е, нито град. . .

М а й к а — с е д м а ж е н а
Витае дявол хвърковат. . .
Какво туй всичко означава?!

Ш е с т и м ъ ж
Разбра се нашта. Тъмна сган
кръвта ни ден и нощ ще пие!

С е д м и м ъ ж
По-тихо. Старият султан
ти знаеш ли в кого се крие?
Бие тъпанът: «Дум, дум, дум» . . .

М а й к а — с е д м а ж е н а
Беди жестоки, сине, идат.
И край ще няма робски гнет.

С и н — д в а н а д е с е т и м ъ ж
Пътеки, мале, дни ще видят.
Ще дойде и за нази ред.

Надига мощна гръд Балкана.
Със Гоце расне цял народ.
Ще пламне боя със тирана,
ще светне роден небосвод.
И колко по̀ ни тъпчат нас,
приижда сетният им час.

М а й к а — с е д м а ж е н а
Ти тез слова във къщи думай.
Въже подмамва твоя врат.
Нима не виждаш черна чума?
Ти мойта грижа не разбра.
Защо погубваш младостта си?
Со свещ ли търсиш гибелта си?

Бие тъпанът: «Дум, дум, дум»...

Я н а (задава се — движение всред Хора)
Да сте видели моята дружка?

Група от Хора вдигат рамене.

Я н а (към друга група)
Стойна?
Изгубих я тук сред тълпата.

Към трета група.

Една мома хубава, стройна?

Шета всред народа, търси Стойна.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Напират потоци буйни!
Клокочат извори бели,
води се надигат струйни,
алеят атове смели!...

Бие тъпанът: «Дум, дум, дум». . .

С т о й н а (от другата страна на сцената)

Да сте видели моята дружка?

Първата група от Хора вдигат рамене.

С т о й н а (към втората група)

Яна?

Изгубих я тук сред тълпата.

Към третата група.

Една мома лична, засмяна?

Шета всред народа, търси Яна.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Неизчерпаем е светът!

Ври изворът му в гняв и страх,

тъги се в радостта плетат,

в поток намира стон и смях! . . .

Я н а

Стойно, сестрице мила!

С т о й н а

Яно, ти свидна моя!

Я н а

Казвай, где се бе скрила?

С т о й н а

Теб търся отколе.

Я н а

Ти чу ли? Гоце

беда го дебне.

С т о й н а

Човек не може
ни дъх да вземе.

Я н а

Со смърт го плашат — този, който с жар
сърцата ни запали.

С т о й н а

Дойде Тефик — той беше му другар,
дали ще го пожали?

Я н а

Един бог знай! Ала не вярвам аз —
приятел не търси във своя враг.
Дошъл е, казваш? О, тежко на нас.
Не радост носи тоз внезапен крак.
Ще разиграе люти ятагани.
Юнаци на бесилки ще увиснат.
Легла без жал ще бъдат поругани.
Мълчание огнища ще притисне.
Той иде с длани кървави и груби —
со сън гробовен люлки да накаже —
и Гоце, своя Гоце ще загубим.
Върви — ний трябва всичко да му кажем,
животът му от всички нас зависи.

С т о й н а

Знай, Яно, всичко аз ще сторя —
честта каквото повелява.

Я н а

Със твойта клетва ще се боря —
прощавай, да вървим тогава.

Тръгва и преди да излезе.

Да бдим над Гоце, наш е той.

Излиза.

С т о й н а (унесена)

Ще бдя над Гоце, той е мой.

Тръгва в обратна посока.

В т о р и м ъ ж

В безумен плам по Гоце гръд стопяваш —
а той сърцето си на Яна е дарил.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й (тихо)

Мълчи. Какво приказваш, не съзнаваш.

В т о р и м ъ ж

Лъжовен ум е твоя взор с мъгла покрил.

Т р е т и м ъ ж

Нима от теб е Яна по-красива?

С т о й н а (се замисля)

В т о р и м ъ ж

Забравяш ли, че той уби и твоя брат?

С т о й н а

Не може Гоце хора да убива.

Т р е т и м ъ ж

Нима из твойта рана вее вече хлад?

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Не вярвай, Стойно, ти на тез мъже.
Лъжите им навред плетат въже.

В т о р и м ъ ж

Ти, Стойно, запомни, че Тефик бей
за твойта смъртна рана билки знай.

Стойна

За съдник чужд умът ми не копней.
Сърцето ми съветник не желай. . .

Излиза.

Целият хор — жени и мъже

Нощта е мъка непросветна,
нощта е пленница несретна.

Зад сцената бие тъпанът: «Дум, дум, дум.»

Шести мъж (тихо)

Днес втори път султански пратеник
се среща със Тефик, разбра ли?

Седми мъж (тихо)

Тефик е мъж, на Гоце бе другар
и вярвам, че ще го пожали.

Хорът се изнизва. Остават на сцената единствено Първи
и Втори мъжки корифей.

Първи мъжки корифей

Очи злобни в мрака зреят.

Бие тъпанът: «Дум, дум, дум.»

Втори мъжки корифей

Очи пълни с яд и сгуд.

Влиза Каймакаминът, поставя в средата на сцена-
та два стола и се оттегля в дъното.

Първи мъжки корифей

Очи кобни трепет сеят.

Влиза Тефик с книжа в ръце.

Втори мъжки корифей

Очи хищни с устрем луд!

Влиза Пашата — застава срещу Тефик.

Пашата

Тефик бей! Първий секретар на Негово
Величество султан Абдул Хамид ми събщи,
че във едно обширно изявление
из твоя вилает. . .

С поглед към Каймакамина.

Нали така?

И отново към Тефик.

прегледано от Негово Величество,
се отбелязва с положителност. . .

Към Каймакамина.

че. . .

Чете.

« . . . мислите на мнозинството
от българското население » —
което населява твоя вилает —
« били изпълнени с бунтовен дух ! » —
А още и това, че — « тез, които могат
оръжие да носят, се въоръжават,
а други, по-заможни,
подхранват делото им със пари » !

Тефик бей

Паша-ефенди, аз. . .

П а ш а т а (прекъсва го)
И още ---
«когато някъде се появят
въоръжени люде» --
и не един и двама —
«не трябва да се предполага. . .» —

На Каймакамина.

Фраз олунмамак лазим гелуп —

На Тефик.

«...че те са от България дошли!». . .
— Напротив! Четниците се сдружават
с една идея, подстрекава ги един!
Седалището им е в твоя вилает!
Водачът им е тук!
И ти го знаеш!
Той е Гоце!

Пауза.

К а й м а к а м и н ъ т (тихо, с едва съдържана злоба)
Канатлъ шейтан!. . .

П а ш а т а
А за да може тоя дявол да хвърчи,
се иска площ, пространство и небе —
и ако той ги има безнаказано,
виновният си ти, Тефик!
И ако имаш нещо ти да кажеш, казвай —
но глупост ли е, по-добре. . . мълчи!

Пауза.

Т е ф и к б е й (разтваря папка с документи)
Телеграфически, шифровано.

Чете.

«Дворец Илдъз, до секретаря
на Негово Величество Султана
Т а х с и н» — дословен препис.
«Аз умолявам да доложите
на Негово Величество Абдул Хамид,
че падам на земята
пред Негово Величество Султана
и умолявам да се издаде
най-височайша заповед във смисъл:
от разни кътища се известява,
че български бунтари тези дни
кроят всеобщо нападение.
Под сянката на Негово Величество
се прави всичко най-необходимо.
Но от пристигналите тук в подкрепа
три табура от шестата дивизия
по заповед на корпусния командир
изпратих един за Косово,
а за изпращането и на двата други
се дават вече заповеди.

Средоточието
на вилаета е почти изцяло
заобиколено с български села
и при такова общо нападение
и ако вземат всички български села
и българското население участие,
то за запазване на нашите
правителствени сгради,
казарми, погребни и консулства
и на покорното и вярно население —
а също тъй и за разпръсването и

унищожаването на бунтовниците —
ще имаме големи мъчности!
Затуй и умолявам — под егидата
и с помощта на Негово Величество —
тез трите табура да се оставят тук,
а също тъй да ни се предоставят
за попълнение и сигурност
най-малко още два малоазиатски. . .
В очакване Султанска заповед —
бей Хюсеин Тефик.
Дванайсети сефер,
хилядо триста деветнайсто лето.»

Затваря папката, пауза.

П а ш а т а

Изслушах те внимателно, Тефик —
защото зная от преди,
че със ума добре си служиш;
но като чувам всичко туй,
като че препрочитам пак
изложеното вече до Султана
от тоя добросъвестен читак.
Но аз те питах — ти
не отговори! Аз ти казах: Гоце! —
ти май че оглуша
и името му даже скри!
Какво направи срещу Гоце?!

Т е ф и к б е й

Паша-ефенди! В своята телеграма
до секретаря
на Негово Величество Султана
съм писал недвусмислено и ясно,
че б ъ л г а р с к и с е л а
и б ъ л г а р с к о т о н а с е л е н и е

разпалват бунта в моя вилает.
Туй значи, че и Гоце е сред тях,
тъй както същото доказва,
че във борбата Гоце не е сам,
а има още други като него —
стотици, хиляди, чиито имена
ако започна да реда,
ще трябва да говоря с часове.
Ако желаш и това да знаеш,
ще можеш всичко сам да прочетеш.

Подава му папката.

П а ш а т а

Без тия празни остроумия!
С тях по-добре сам себе си разсмивай!

Т е ф и к б е й

Паша-ефенди! Исках само да...

П а ш а т а

Мълчи... «Стотици, хиляди» —
и още там, какви ли не,
гяури подлудели — голи, боси —
напускат лъчевата благодат
на палещото слънце на Султана
и търсят сенчестия хлад
под знамето на яростта набрана.
Туй знаме мъж един го носи
и тоя знаменосец сее тук
на буря страшна семената,
оре потайно със размирен плуг
и път отваря на злината.
Нащрек държи на робите мъстта!
На бунт зове неверния народ...
И ето че и в твоите уста

е цъфнал вече неговия плод. . .
А отстраним ли само тоя знаменосец —
и знамето ще падне с него.
И виж ги пак тълпите
объркани всред своя кръговрат,
и пак върху главите
на тез «стотици, хиляди»
ще блесне слънчевата благодат.

Т е ф и к б е й

Че е това така, така е — да,
паша-ефенди.
Всемирната история познавам аз добре —
макар единствено от книгите.
Ала менят се времената,
настъпват нови времена
и всяко ново време
нов ред з1 себе си кове. . .

П а ш а т а (прекъсва го)
Недей да брътвиш празни думи!
Нещата
наричай с точни имена!
В страната
това проклето знаме
развява Гоце!
Ръката му подпираш ти!

Т е ф и к б е й

Прости, паша-ефенди —
но аз не съм довършил мисълта си. . .
Та казвам аз. . .

П а ш а т а

Приказвай, дявол да те вземе!

Т е ф и к б е й

Днес времето е друго —
и ако ний самите Гоце отстраним,
ако дарим
тълпите със смъртта му,
таз смърт ще се превърне в ново знаме
и него нито с ятаган
и ни с куршум,
и нито с хитрост, нито с ум,
дори и с помощта
на нашия Аллах и на Исляма
не ще да повалим.

П а ш а т а

Това от книга си научил.
А ако ме не лъже паметта,
ти ум си сърбал
в училището редом с Гоце.

Т е ф и к б е й

Не само редом — нещо повече:
той често слушаше,
аз често му четях.
Така — прости ми туй,
паша-ефенди,
не той,
а аз в разсъдъка му с моя плуг орах.
Затуй и вярвам: рано или късно
ще бъде Гоце мой.

П а ш а т а

Ти имаш нещо май пред вид?

Т е ф и к б е й

Аз имам план.

П а ш а т а

Да чую.

Т е ф и к б е й

По-напред

ще те помоля:
тоз — дето се представя тук
за бабаит адам —
да ме остави с тебе сам.

К а й м а к а м и н ъ т

Какъв ти план!
Тук трябва кръв до лакът,
паша-ефенди.
И всички живи заловени — в огън.
Или направо — със бесилки. . .

Т е ф и к б е й

Яваш, така далече се не стига.

К а й м а к а м и н ъ т

А как? С какво?
Паша-ефенди. . . Тоя Гоце
е хала побесняла.
Навред сменява дрехи,
навред се крий под чужди стрехи.
Ту мине с образ непознат,
ту литне като дявол хвърковат.
Със цар Султана ще сменява.

Т е ф и к б е й

Какъв ти цар? За тази слава
умът си Гоце не мори.
Във него огън друг гори,
рая да няма, нито гнет.

К а й м а к а м и н ъ т

Той мрази турския миллет.

П а ш а т а

Не турския миллет той мрази,
а тебе, мене, наш миллет.
Нас всички иска да прегazi.

Високо.

Тефик, аз чакам твоя план.

К а й м а к а м и н ъ т

Предлагам тъй:
зад всеки кът да бди аскер —
и мине ли неверник чер,
за врат. . . и край на тази сган.

П а ш а т а

Тефик. . .

Т е ф и к б е й

Но бих помолил вече. . .

П а ш а т а

Тефик, когато си със нас,
ще бъдеш наш.
Когато е без сын Султана,
без сын и ти ще бъдеш.

Пауза. Тефик бей поглежда с усмивка към Каймакамина,
после полека пристъпва към Пашата.

Т е ф и к б е й (спокойно)

Паша-ефенди.

Аз имам план.

Ала сега от мен не искам

във точни думи онова,
което се реди и бистри.
Каквото трябва, ще се случи.
И жив, и мъртъв,
той знае ще остане —
но в нашите ръце.
Кълна се във корана,
ще сполуча.

П а ш а т а (наблюдава го с нарастващ интерес. Без да отделя очи
от неподвижния Тефик, махва с ръка към Каймакамина)

Ела насам.
Я, хубаво се вгледай сам:
като по карта можеш да четеш
по туй лице — изписано с какви
ли не
идеи, планове, задачи. . .
Не мене, него гледай там. . .

По повод на Тефик.

Бил имал план за Гоце —
реди се, казва, и се бистри. . .
Какво опасно, присмехулно племе. . .

Сочи Каймакамина.

А тоя тук — приказва, пък не пита
и своята нишка с чужди не оплита.
Това е то човек за нашто време,
не би могло на друг да се разчига. . .

Тръгва, подир него Каймакаминът.

Т е ф и к б е й (спира ги с вик)
Мен дълг ме води. . . дълг

пред нация, пред власт,
пред собствената чест. . .

П а м а т а

А ти не се сърди. . . Помни,
че Гоце тука ни събра. . .
И ако нещо ни дели,
дано да не е туй властта.

Тръгва и преди да излезе.

Желая ти щастливи дни. . .

Пашата и Каймакаминът излизат.

Т е ф и к б е й

Мълчи Аллах.
Мълчи всемирната история. . .
Ще отговоря аз —
сега е времето със мен,
и времето сега е с нас.

П ъ р в и и в т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й (заедно)

Така се мами всяка власт.
Сега е времето зад вас.

Т е ф и к б е й излиза.

Х о р н а м ъ ж е т е (влиза)

Горещо е! Въздухът не стига!
Под гневна гръд буря се надига!

П ъ р в и м ъ ж

Подай мангалото!

В т о р и м ъ ж

Виж там — залости ли вратата?

Трети мъж

Сложи мандалото!

Втори мъж

Ти чу ли, Кире, новината?

Първи мъж

Ти тая зарежи.

Тук трябва, брате, по-напред да се кове.

Втори мъж

А ти не се ежи.

Не чей туй просто туй — навън аскер снове.

Шести мъж

Ослушват се. Мълчат.

Седми мъж

Уплашен е градът.

Първи мъжки корифей

Подпалваме юргана на Султана.

Втори мъжки корифей

И искаме във пламъци да спи.

Първи мъжки корифей

Ще бди и той.

Втори мъжки корифей

И ний да бдим!

Първи мъжки корифей

Ний срещу него с гняв вървим!

Втори мъжки корифей
Той — с ятагани срещу нас!

Хорна мъжете
Не се отстъпва лесно власт!

Първи мъж
Кой тропа там?

Втори мъж
Отгде да знам!

Десети мъж
Че виж де — трябва да е наш.

Втори мъж
Уж наш — пък гледаш го, апаш!

Първи мъж
Така е — в мрака зло се къта.
Врагът по нашите двори шъта.

Втори мъж
Открехнеш портата — пък то:
току се взреш — Тефик било!

Шести мъж
Почиствай често своята къща!

Седми мъж
Излизаш ли, огнището изгасвай!

Шести мъж
Понякога гредата в сламка се превръща.

Седми мъж
Понякога и сламката в греда израства!

Гоце (влиза)
Сполайте! Как, спори ли?

Хор на мъжете
Гоце!

Петимъж
Е, как е вълн?

Дванадесетимъж
Да чуем, казвай — днес що ново?

Гоце
Ковалнята на новините
е тука, братя — а навън
все същото — все тая песен
навред се шири, все това —
навред властта хайдуци дири!

Мъжете се размиват.

Втори мъж
Ще имат много здраве
Аллах да им помага! . . .

Гоце
Внимавайте, момчета!
Не е без ум Абдул Хамид.
С камшици бий селата
и влива трепет в градовете.
Полета и гори
в железни обръчи е стегнал. . .
и обискира! Арестува!

Зад сцената ХОРЪТ НА ЖЕНИТЕ тихо проплаква със
затворени уста тъжна робска песен.

Първи и втори мъжки корифей (заедно)

Те искат да арестуват

вярата,

надеждата,

духът!

Те искат да арестуват

теб!

Гоце (озадачен, като грабнат от гласовете на Корифеите)

Сами поехме кръста на смъртта.

Нас никой не е принуждавал да го носим.

Първи мъжки корифей

Настъпи ли часът?

Втори мъжки корифей

Пази се този път!

Първи мъжки корифей

Ако загинеш ти. . .

Втори мъжки корифей

Загива вярата,

надеждата,

духът! . . .

Пауза.

Първи мъжки корифей

Настъпи ли часът

за твойта смърт?

Гоце

Кажете вие —

вий, разума на времето,

очи на съвестта,

вий, мъката на цял народ . . .

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Настъпи ли часът
за твойта смърт?

Г о ц е

Обрекъл съм се сам.
За свободата
и мъртви ще се борим. . .

Х о р н а м ъ ж е т е (едва ли не внезапно)

Горещо е! Въздухът не стига!
Под гневна гръд буря се надига!

ХОРЪТ НА ЖЕНИТЕ зад сцената запява стаено със за-
творени уста песента «Айде, море, кукни, кукни...».
Движение сред двата мъжки хора.

Г о ц е

Е, думай, Димко. Как е в Кюстендил?

Д в а н а д е с е т и м ъ ж

Бях при Каранов с твоето писмо
и мислех си — с писмо от теб
ще бъде лесно, всичко ще е в ред.
А то какво — ни пушка, ни фишек.
И чакат пролетта — да вдигнат
със трийсет души цял народ.
А и Сарафов там приказва само —
за своята кошница събира плод.

Г о ц е

Разцепници! Една е уж целта
на всички ни — а ето, Гарванов
и този хитрец слугува на властта
на Фердинанд и другите край него.
Дори и не помислят нивга те,

че чуждата пара е със коварен ум,
че мрежите си тихичко плете,
че търси топ назад за всеки свой куршум. . .
Тоз, който от врага си помощ пожелава,
той стария хомот несетно с нов сменява.

Като разтяга и свива мех пред наковалня — на един
от ковачите.

Хвърли там още въглен — не достига.
Свой огън търси робската верига. . .

На клон ухае ябълката зряла,
отвън кора ѝ в румен руменей.
Но разрежи я — в червеи е цяла,
отвътре — тъмен яд я пепелей. . .

Разцепниците по са упорити
от червеите, в ябълката скрити.
И в нашата нерадостна съдба
зли червеи подема подкопават

и целите на общата борба
на общите ни врагове предават.

Пауза.

Десети мъж

Разправят, че във Виница Иванчев —
и той там нещо май се мръщи.

Единадесети мъж

Предателство извършил.

Дванадесети мъж

Какво ще правим с него?

Гоце

На смърт предателя.
А вие, вие —
с вашто дело докъде сте?

Хорна мъжете

Готови сме!

Шести мъж

А и оттатък,
в бомболеярната — безспир кипи.
И Ристе, тоя мъж е златен!

Втори мъж

Ни сън, ни залък знае, брате.

Седми мъж

Ръкави е засукал, пее
и денем-нощем бомби лее.

Хорна мъжете

С патрони, с пушки, с динамит,
каруци и коне вървят
по градове и по села,
по долините
на Струма, Места и Брегалница.

Осми мъж

Ех, Гоце, де да викнеш само:
«Айде, море, кукни, кукни,
сиво пиле, кукувице, море,
кукни да не кукнеш!...»

Хорна мъжете

Готови сме!

Трети мъж

Часовникът звъни за мъст!

Девети мъж

Да тръгваме! Води ни, Гоце!

Осми мъж

«Айде, море, да си слегнем,
сиво пиле, кукувице, море,
у Солунско поле. . .»

Хорна мъжете

Готови сме!

Продължителна, внезапна пауза сред нарасналото на
определен градус напрежение.

Гоце (тихо)

Да ръководиш и да управляваш —
туй значи да предвиждаш ръста на нещата.
Нещата като хора отмъщават,
когато ги оставиш нейде по средата.

Пауза.

Какво са трийсет пушки,
шест-седем бомби
и три кутии динамит?

Десети мъж

Ний ще се бием, пък
каквото ще да става.

Дванадесети мъж

И с голи длани даже
врага си пак ще смажем.

Гоце

Честта на думи шумни
е бърза, не тежи. . .
Освобождението на Македония лежи
в едно въстание отвътре.
И който мисли иначе, той лъже
и себе си, и другите. . .
Не бъдем ли разумни
и встъпим ли със атентати
във неподготвена разплата,
ний ще погубим
и рожби, и жена, и дом —
ще предизвикаме погром!

Първи мъжки корифей
Жадува, чака народа
пред прага на зората!

Втори мъжки корифей
Кой ще подхване духът?
Кой ще изведе възхода
на път?

Първи мъжки корифей
Надигат ковачите плещи!
Сега — или нивга!

Хорна мъжете
Сега е! Сега е горещо!

Гласът на Стойна
Пази се, Гоце! Бягай! Крий се!

Първи мъж
Глас на жена!

Т р е т и м ъ ж

Гласът на Стойна!

Г л а с ъ т н а С т о й н а

Тефик с войска многобройна
е в твойта следа!

Бягай!

Бурно се чука от всички страни.

Ш е с т и м ъ ж

Това е той, Тефик.

С е д м и м ъ ж

Мълчи — ни глас, ни вик!

Повтаря се чукането.

Х о р н а ж е н и т е

Пет века страх
изсмукват нашта гръд!
Пет века страх
нозете ни косят!

Ш е с т и м ъ ж

Къщя, лозя и ниви —
и всичкото ойде, отиде!

С е д м и м ъ ж

Децата да са живи —
че те поне бял ден да видят.

Още по-силно се чука отвън.

В т о р и м ъ ж

Навън аскер — нашир и длъж!
А ний за бой не сме готови!

4. Легенда за Гоце

49

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

Т р е т и м ъ ж

Приказвай като мъж!
И хващай чука си отново!

Вън пак се чука.

Г о ц е

Момчета! Вън Тефик с аскер снове!
Тук нашта свобода ще се кове!
Обrekli сме се за свободата и мъртви ще се борим!

Чукането отвън продължава, но постепенно желязната
песен на чуковете го заглушава. В такт с нея двата мъжки
хора се изнизват. Появява се К о р и ф е й н а ж е н и т е .

М а й к а т а н а Я н а — о с м а ж е н а

А где е Яна? Где замръкна?
Нима по път я някой хвана?

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Око играе. Зло се кани.
Беда потайна се промъква.

Влиза Я н а .

М а й к а т а н а Я н а — о с м а ж е н а

Дойде си, Яно, рожбо свидна.

Я н а

Защо? Каква е таз тревога?
Със китка здравец се завръщам.

М а й к а т а н а Я н а — о с м а ж е н а

Ще станеш майка, да си жива —
ще видиш как сърце се свива.

Я н а

Ще секне в тебе всеки страх —
да беше с мене ти дошла
да скиташ из Балкана.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

Яно!

Я н а

Кога го първи път видях,
реших, че той е — никой друг. . .

М а й к а т а — о с м а ж е н а

Кого? Какво приказваш, дъще?

Я н а

Речта му светлина разгръща.
Орел е силния му дух.
В хайдушки идол се превърнал.
Звезди под веждите му спят.
И колко пъти ще го зърна —
все тия мисли ме морят.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

За оня ли хайдук ми плешиш пак?

Я н а

Да ми прощаваш, мале, пръв юнак.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

Как няма в тебе капка срам!

Я н а

В сърце ми, майко, обич блика
и ме залива с девствен плам.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

Ти пъпка — цвят си.

Я н а

Плод узрях.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

На лудост е това езика.

Я н а

Да любиш, мале, зер е грях?

Хлопа се на вратата.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Пази се, Яно.

На порти хлопа тъмна мъка.

Я н а

Да слушам никого не искам.

Най-нежна песен в мене звънна.

В гърдите ми зора се плиска
и пее синева бездънна.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Не чуваш, Яно.

Не песен звънна, а разлъка.

С т о й н а

(влиза)

За трети път у вази ида.

Я н а

Що има, казвай, дружке мила.

С т о й н а

Така желяех да те видя.

Пауза.

Едва-що викнах: «Бягай, Гоце!»
и ето го Тефик с аскер.
Прехвърлих се отвъд дуvara,
сама да видя що ще става!
Провикна се тогаз Тефик:
«Бъди спокоен, Гоце —
това е само парлама
за пред очите на властта!»
И си отиде след това!...
Тефик е с нас, повярвай, Яно!
А ние пък — със Гоце...

Я н а

Защо пък да не вярвам —
макар че този свят
е тъй богат
на подлост и лъжа.

С т о й н а

Подир потърсих Гоце —
но нямаше го вече,
а сигур знаеш где е —
едва ли ще е някъде далече.
Ний трябва всичко да му кажем,
животът му от нас зависи.

Я н а

Не съм се срещала със него.
Все тъй сама съм аз
от дълги дни.
Иди и разбери къде се крие —
побързай да узнаеш
и пак при мене се върни.

С т о й н а

Едва ли някой друг ще знае,

Съглежда китката в ръцете ѝ.

А твоят здравец тъй ухае.

Я на и Стойна напускат сцената.

Корифей на жените

Земята е в забрадка черна,
небето — птица ослепена.
Ни месец, ни звезда изгря.
Всред тая глуха нощ неверна,
ханъмка съща, с гръд ранена,
пред бейска къща Стойна спря.

Стойна

Ни стъпка, ни човешки глас.
За таз пътека аз ли бях?

Корифей на жените

Почакай, стой.
Ти вършиш грях.

Стойна

Покой в гръдта си нямам аз.

Пауза.

Сърце, ти в мене леденей.
Змия, ти твойта стръв ми дай.
За кръв на брат ми гробът зей,
възмездие от мен желай.

Корифей на жените

Решението отмени.
Не влизай.

Стойна

Съвест, ти млъкни.

К о р и ф е й н а ж е н и т е
За цял живот прегръщаш срам.

С т о й н а
Недей ме спира в тоя миг!

К о р и ф е й н а ж е н и т е
Ти, българко, не влизай там!

С т о й н а
Аз искам да говоря със Тефик!

Т е ф и к б е й (влиза)
Ти, горда българко, ела!

С т о й н а
Пред тебе — ей ме нà, без свян!
В сърце ми сякаш е стрела! . . .

Т е ф и к б е й
Принасяш скъпа жертва днес —
със свидни чувства се прощаваш.

С т о й н а
Погубих всяка своя чест!
И сякаш — кат за първи път
пред взора ми е Яна! Тя е
все същата: чело сияе,
очи бленуват и пламтят. . .

Т е ф и к б е й
Е, как — какво узна от Яна?

С т о й н а
За Гоце, бейо, дума стана
и довери ми тя. . .

Т е ф и к б е й

Какво?

С т о й н а

Не мога. . .

Т е ф и к б е й

Какво?

С т о й н а

Не ме мъчи, за бога!

Аз нямам сили за това!

Т е ф и к б е й

Той има някаква бърлога
и ясно: там ще се е скрил.
Не може да не знае тя!

С т о й н а

Тя само. . . тя ми довери. . .

Гневно.

Той сам със здравец я дарил!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Понякога дори цял век
за нас протича в мигове.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Понякога единствен миг
за нас решава векове.

Т е ф и к б е й (хитро)

Това не значи още нищо.
Това е може би заблуда?

И плетката, която с Гоце
умело оплитат, не разнищва.
Сама ти знаеш, Яна люби той! . . .

С т о й н а

Без Яна Гоце ще е мой!

Т е ф и к б е й

Ала защо е таз възбуда?

С т о й н а

Без Гоце мъртва ще съм аз!

Т е ф и к б е й

Да, трябва с Гоце да се срещна. . .
Но как? . . . Попадне ли у чужди,
ще го убият — жив ни трябва.
Но тая моя грижа — и жал
дори у тебе не пробужда.
Мълчи! . . . Аз ще се срещна с Гоце
отделно, тайно пред света.
Две думи само да си кажем,
и вярвай — ще се разберем.
Ний с него братски сме живели
и като братя сме се клели —
като верни братя да умрем.
Така ще бъде той спасен,
а ти, девойко неуморна,
ще го получиш дар от мен!

С т о й н а

Прости ми, бейо! Бих могла
и повече да зная. Как —
това от мен зависи само.
Каквото трябва, ще науча —
при Яна ще се върна пак!

Т е ф и к б е й

Ала внимателна бъди —
че дружка ти е тя, върви!

С т о й н а

Дано ми бог помогне!

Излиза.

Т е ф и к б е й

Все някой бог ще смогне
да бъде и със нас. . . Сполучих.
Оре, не спира моя плуг.
Сама разтваря гръд пръстта.
Каквото трябваше дотук,
извърши вместо мене ревността.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

По-страшно няма от жена ревнива!
Във ревността си себе си погазва,
във ревността си вярата убива,
във ревността си своя род намразва.

Т е ф и к б е й

Победа съмва в моя глед.
На царски фес расте честта.
Каквото трябва занапред,
ще свърши вместо мене любовта.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

По-силно няма от жена любяща.
Във любовта си себе си разгръща,
във любовта си е със мощ пламтяща,
във любовта си с вяра е могъща.

Т е ф и к б е й (високо, на някого въвн от сцената)

Сега ми доведете Яна.

И то така — че нито тя,
нито друг дори да подозира,
че в моя дом ще се намира
за тайна среща със корана.

Излиза.

Влизат тримата корифеи.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е

Пожар в лицето тлее,
а буря пей в недрата.
Покоят пламен лее,
а в жега зрей земята.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Светът юнак е страстен,
разгърнал буйни сили.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Копнеж му — в поглед властен,
подлудни бури в жили.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Пладне над млъкнал свят
сипе безумна жад.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е

Пожар в лицето тлее,
а буря пей в недрата.
Покоят пламен лее,
а в жега зрей земята!

К о р и ф е й н а ж е н и т е

У с т а в н а Българските Македоно-Одрински
революционни комитети.

Глава I.

Цел.

Чл. 1. Целта на БМОРК е придобиване на пълна
политическа автономия
на Македония и Одринско.

Г о ц е

А не е ли по-добре да бъде казано така:

«Организацията има за цел да сплоти в едно цяло
всички недоволни елементи в Македония и Одринско
без разлика на народност за извоюване чрез революция
политическа автономия на тия две области.»

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Чл. 2. За постигане на тая цел комитетите са длъжни
да събуждат съзнанието за самоза-
щита у българското население — ка-
заните в чл. 1 области, да разпространяват между него
революционни идеи чрез печата или устно и да подгот-
вят и повдигнат едно повсеместно въстание.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Да се гласува,
преди да се приеме!

В т о р и м ъ ж — в ъ р х о в и с т

Да се гласува член по член!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Излишно губене на време.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

Тук казаното е съгласно
задачите и целите
на нашето сдружение!

В т о р у ю ж

Внасям допълнение —
като ще се приема устав
от цялото събрание,
друг път не е редно
един да се налага само,
пък другите да викат «браво»!

Гоце

Аз призовавам към съгласие
и единомислие — вас, братя
по кръв и по съдба,
и нека трезво да обсъдим
какво целим и как ще бъде!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Щом всички ние тука знаем,
че туй е уставът на Гоце —
то ний и него ще приемем
тъй, както сме готови
за смърт и за въстание!

Гарванов

Това е повече от ясно!
Но не разбирам,
защо се бавите?
Та нашият В ъ р х о в е н
 ма к е д о н с к и к о м и т е т
ще ви достави в Кюстендил от София
хиляда револвера и ками.

П ъ р в и м ъ ж

Известна е вашта помощ.

Гарванов

А уверим ли се,
че ги опазвате добре,
то ще пристъпим ний сами
и към доставяне на пушки!

Гоце (отправя се към трибуната)

Великолепно, Гарванов!
Най-сетне чух от вас
и тази безсмислица.
Предайте по-добре пищовите
на царската полиция —
а ний ще се «опазим» и без тях!

Дванадесети мъж

Вий по-напред двореца опазете!

Гарванов

Да считам ли това за подигравка?

Гоце

Говорихме и днес надълго —
и колко пъти досега —
и с вас, и с други като вас. . .
Не трябва да прибързваме!
Ако се прави революция,
то тя веднъж се прави само.
С един замах,
когато вредом почвата
е сгорещена
и всичко
готово за борба!

Одобрителни възгласи.

Не с чети, не със атентати
и не с частични
най-различни
въоръжени презумици,
които предизвикват
единствено униние
и кървави разплати!

Нов прилив на одобрение.

Напразна игра
със огъня
и със смъртта
не ни е позволена!
И друг път няма!
Ако не е обмислено добре,
кое въстание
не е изпило чашата с отрова?
Кое въстание
не е било с погром възнаградено?
Ще бъде то,
когато кажем ние —
ще бъде то,
когато сме готови!

Шум.

Г а р в а н о в

Денят за бунт е предрешен!
Княз Фердинанд е известен.
Войската
на негово височество
ще встъпи в Македония
ведно със нас!

Отрицаващи възгласи, викове «У-у-у. . .».

Гоце

Какъв загрижен благодетел!
Вий известихте
не само немца Кобург —
така наречен «български» владетел,
но гръмнахте вестта
за нашите свещени
и тайни подготвителни усилия
навред по цялата Европа —
та даже и султанът
очаква туй щастливо обстоятелство,
веднъж да почнем,
та да приключи с нас завинаги.
Извършихте предателство.

Гарванов

Борбата
за свободата
на македонската земя
не представлява само ваш патент.

Гоце

И вие сте почтен слуга
на делото. Сега
Екзархия и княз,
полиция, войска
и вашия «върховен» комитет,
и гръцката корона
със дипломатите наред,
и сръбското правителство дори —
на общата борба слугуват.
Докато чужди хора
протягат гъвкави ръце
под нашето небе,
ще бъде Македония
посред Балканските страни
тревожна люлка на раздора.

Гарванов

(към Хора)

Тъй както подразбирам,
той иска Македония
от майката Родина да откъсне,
та сетне цар да стане?

Втори мъжки корифей

Как всичко мериш, Гарванов, со свой аршин.

Първи мъжки корифей

(иронично)

Ти на върха стоиш недостижим. . .
Наричате се върховисти вий,
а връх не виждате от козни и сплетни.

Заканително.

На леш прокобвате надеждите на роба.

Гоце

За свобода се борим ний. . .
А свобода за нас
ще има
тогаз,
когато бурята отвей
султани и царе
и сам народа стане господар
на своите съдбини. . .

Целият хор

Целта е наша да преустроим Балкана,
а не с монарси да сменим султана.

Гарванов

Но със какво?

Гоце

С народ на власт.

Гарванов

Вий искате да спрете светлината
и времето да върнете назад.

Гоце

Ний искаме да спрем тъмнината
и времето да тласнеме напред.

Гарванов

Властта за вас е робски свят.

Гоце

Властта за нас е свят без гнет.

Хорна мъжете

Към свят без власт властта е път.
Към свят без власт върви светът.

Втори мъжки корифей

Властта е съдник и другар.

Първи мъжки корифей

Властта е хищник и гробар.

Гоце

Пазете българския княз.
А ний от вас ще пазим нас.

Гарванов

Говорите така,
като че Българското княжество
е вашият единствен враг.

Шум.

Гоце

Короната — навярно да, пък и онази
зъбата паплач покрай нея —
но не и българския род,
на чийто корен
едно и също сме стебло.
Да би могло
от всеки да се проумее
това, което беше казал
заветния апостол Левски:
«Аз не мразя
османците като народ —
ала воювам
срещу османското тиранство
като господарствена система. . .»
Отхвърлям вашта помощ и съдействие,
защото «господарствената система»
във Българското княжество
е монархическият ред.

Отново одобрителни възгласи.

Гарванов

Но болния на Босфора умира.

Първи мъжки корифей

Крале от север и от юг не мрат.

Втори мъжки корифей

Крале от север и от юг не спят.

Хор на мъжете

Крале за нов дележ зла мощ набират.

Гоце

Когато рухне отоманския зандан,
империята на умрелия султан
съседите ни първи ще сменят.

С решителност.

Ний имаме
едно-единствено решение.
Ний искаме
демократическа република
с народно управление.

Шум, възгласи «за» и «против».

Гарванов

Въображение —
лишено от разсъдък.

Пауза, в която той се отправя към трибуната.

Кой прост човек
всред нашия разкапан век
ще зърне и намери
всред вашите химери
поне частица избавление
от болките на своя днешен ден?

Втори мъжки корифей

Предателство е туй —
как знае само да говори.

Гарванов

Не ме прекъсвайте.
Изслушайте сега и мен. . .
Изграждайте последователно нещата.
И оставете бъдещия строй
на бъдещите хора.
Съзрете най-напред
картината, в която
и аз, и вие

като водачи
на този безпамятен народ
сме също роби и герои.
Стенания долитат от Егея,
край Вардара не стихва кървав плач,
в окови тежки Тракия чернее,
издъхва Добруджа под чер палач,
ограбена България немее,
надвисва здрач над родната съдба.
А вие, вие, праведник с кама,
вий, безучастен съзерцател отдалеч,
из тази нещастна българска земя
пропявате наивни речи
за бъдещите дни
отвъд смъртта. . . Не.
Една-единствена сълза
е вече повод за борба.

Настъпва тишина.

Първи мъжки корифей (с яд)
Една змия ли в ръкавици трови този народ?

Корифей на жените (с протест)
Един ли нечовек в човешко тяло е облечен?

Втори мъжки корифей
Жестока буря възмъжава в робския хомот!

Хор на мъжете
Този свят на мъки и неправди е на смърт обречен!

Гарванов
Аз за последен път ви призовавам —
навсякъде, където е възможно,
разпалвайте искрата
на борбата.

Дори да има кръв пролята,
дори да има сеч безбожна —
ще призовем Европа
да състрадае съдбините
на таз поробена земя
и с тая гледка жалостива
ще предизвикаме световната защита.

Шум, възмущение.

Гоце

Ще заприличаме на просяк, който
човърка живите си рани,
за да заставя най-случайни хора
да се избавят с по една монета
от срещата на таз покруса!
Престъпно е да се воюва
за свободата на един народ
чрез преднамерено създавани
пожари и кланета!

Шум.

Гарванов

Не искам повече да споря!
И кой е крив, и кой е прав,
историята ще отсъди!
За мен по-важно е едно:
все българи сме ние
и тъй во веки и веков ще бъде!

Тишина.

Гоце

Очите ни да ослепеят,
езикът ни да онемее,

дори сърцата да изтръгнат —
ще бъдем българи,
докато свят светува!
Но наште цели и идеи
и наште средства за борба
остават помежду си
непримирими и различни!

Шум.

Г а р в а н о в

Напомням само, че и ние сме крило
от тази птица Македония
и без това крило таз птица
не може да лети!

Слиза от трибуната.

Г о ц е

Когато птицата усети,
че носи скършено крило,
сама от себе си ще го изтръгне! . . .

Г а р в а н о в напуска сцената.

Ц е л и я т х о р

В жесток двубой расте светът.
Светът е кораб и стихия!
Светът е слънце и килия!
Светът е път и кръстопът!

Г о ц е

Жално. . .
Но какво да се направи,
като сме си българи
и от столетия дори

все една и съща болест ни мори —
да се цепим и делим? . . .
Колкото глави —
толкоз капитани!
Стенания долитат от Егея,
княз Фердинанд е известен,
в окови тежки Тракия чернее,
денят за бунт е предрешен. . .
и птицата да отлети не би могла,
прекърши ли едно от двете си крила.
Дали веднъж ще съмне оня миг желан,
когато тук, сред този горестен Балкан,
ще секнат кърви да текат
от българските рани?
Дали веднъж ще млъкнат робства и тъми
и тези български ограбени земи
след кървав и разделен път
в едно пак бъдат сбрани?
Дали? . . .

Пауза.

Кой ще поеме бремето
на всички изпитни?
Кой ще обедини
на българите племето
и изведе към мирно щастие Родината?
О, кой ще влей надежди в раната раззината?
Кой?

Тишина, притъмнение.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е (тихо)
Залез тих над земен шар
гасне, расне като жар.

Т е ф и к б е й (влиза, към Хора — с гневен въпрос)
За кой ли път говоря с нея? —
И толкоз ясно и разбрано.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е (заедно)
Ръцете да отрежат,
езикът да изтръгнат,
очите да извадят,
сърцето пак ще бие!

Влиза Я н а — застава пред Тефик бей. И двамата заемат положение, като че от дълго време водят диалог.

Т е ф и к б е й
Защо страниш от мене, Яно?
Ти само ми кажи къде е!

Я н а (към жените)
За кой ли път все туй ме пита?...

О с м а ж е н а
За друга чест си ти родена.

К о р ф е й н а ж е н и т е (към Тефик бей)
От друга орис е пленена.

Т е ф и к б е й (към Корифея на жените)
Тя своята младост тъй сломява.
Сърце си смъртно наранява.

Я н а (към жените)
Това е моята защита.

Т е ф и к б е й
Я простичко ме погледни,
защо погубваш своите дни?

Яна (към жените)
На що ли пък от мен разчита?
Корифей на жените
Когато вред тежи хомот
и мре в тъмница цял народ. . .

Осма жена
Без чест — и хубостта тъмнее!
Със чест — и грозотата грее!

Тефик бей (с наниз жълтици в ръка, към Яна)
В омаен звън вълни шумят. . .
Как чудно светят! Как звънят! . . .

Първи мъжки корифей
Тефик! Тефик!
Това ли е
същинският ти лик?

Тефик бей
Като с криле лицето гаят,
сърцето с блясъка си паят! . . .

Втори мъжки корифей
Тефик, Тефик!
Признаваш ли
сам себе си за слаб?

Яна
Не бих от тебе взела
дори парченце хляб!

Тефик бей
Приказвай! После ще се каеш! . . .
Смъртта на гатко си желаеш!

Я н а

Та той за мен какво е крив?

Т е ф и к б е й

Той по ще да е податлив.
И с него трябва да говоря.

Я н а

Какво пък татко ми е сторил?

Т е ф и к б е й

Това, което аз не зная!
Това, което знаеш ти. . .

Пауза.

Приятел ми е Гоце — и
какво ли не за него давам.
Отлита времето и бърза
по път незнаен към забрава,
то иска всичко да ни вземе,
но младостта на нашто време
навеки във едно ни свърза. . .

Пауза.

Мълчиш. . . Смъртта му тъй предричаш.
И себе си на скръб обричаш. . .

Пауза.

Къде откъсна оня здравец?

Я н а

В ората

Т е ф и к б е й

Твоят див красавец
ти го е дал.

Я н а

На Момин хълм
откъснах си го аз сама.

Т е ф и к б е й

Я по-полека. Без лъжа.
Щом не е Гоце, кой тогава?

К о р и ф е й н а ж е н и т е

На теб сега е да решиш —
да бъде мъртъв или жив.

Я н а

Един живот от таз земя
завинаги ще си заминее.
Ще падне пустош и тъма
над моя недовършен път. . .
Но моя дух и мойта жажда
дали със мен ще изтекат,
дали със мене ще изстинат?
Какво от туй, че ще загина
и всичко тук за мен ще спре?
Веднъж човек се само ражда,
веднъж и трябва да умре.

Решително.

Със чест мечта е по-добре —
отколкото нечестно яве.
И славна смърт е по-добре —
отколкото живот неславен.

Пауза.

Т е ф и к б е й
(тихо, с пределна сдържаност)
Къде откъсна оня здравец?

Я н а

В гората.

Т е ф и к б е й

Твоят песоглавец
ти го е дал.

Я н а

На Момин хълм
откъснах си го аз сама.

Т е ф и к б е й

Така!... А ако те накажа?

Я н а

Не зная. Нямам що да кажа.

Т е ф и к б е й

А аз дори се колебая,
все още даже аз не зная
кой път сега да ти покажа —
към пъкъла или към рая!...

Я н а

Убий ме!

Пауза.

Ако убиеш мен — той ще
живее ли?

Т е ф и к б е й

Отсъждаш ти!

Яна (с ирония)
Че как! . . .

Тефик бей

Къде е той? !

Яна

Не зная.

Тефик бей

За сетен път те питам пак:
къде е той? !

Яна

Не знам.

Тефик бей

Не знаеш? !

Яна

Не!

Тефик бей (в изстъпление)
Таз моминска дивна шия. . .

Яна

О, ако ти се приближиш,
внимавай — скъпо ще платиш.

Тримата корифеи (заедно)

На теб сега е да решиш
да бъдеш мъртва или жива.

Блясва в ръцете на Яна нож, подаден от Корифея на жените. Настава напрегната схватка. Тефик бей извърща китката на Яна, с която тя е стиснала ножа, докато се забива в гърдите ѝ. После Тефик бей изтегля ръце изпод тялото ѝ. Яна е все още права. Гробно мълчание.

Целият хор — жени и мъже
Слана съблича младата гора.
Нощта е тежка с кървава зора.

Първи мъжки корифей
Към заник всеки изгрев крачи.

Втори мъжки корифей
Без заник изгревът е мрачен. . .

Корифей на жените
Тоз час един изпитан пламък
отива си от нашто знаме.

Яна (събира последни сили)
Звезди не светят без небето.
Без твърда пръст следи не раснат.
Небето без звезди не свети,
земята без следи угасва. . .

Първи мъжки корифей
Тоз свят е срещи и разлъка. . .

Втори мъжки корифей
Тоз свят е радости и мъки.

Яна (залюлява се)
В чия разлъка мойта среща трае?
В чия ли мъка мойта радост зрее?

Корифей на жените
Бряг морски яростни вълни желае.
Човешки дух без бурна страст старее.

Я н а

Гърми. . . Небето се продира. . .
И сетна нощ вали над мен.

Пада, издъхва.

Т е ф и к б е й (втренчен, с очи към жертвата си)
Гърми. . . С усмивка девствена умира,
че сякаш среща своя сватбен ден. . .

Ц е л и я т х о р

Възвишен стан е таз планета.
Могъща тъкан е земята.
Тук времената са ръцете.
Надеждата е светлината.

Т е ф и к б е й (с поглед към небето)
Ти, мой Аллах, какво направи?
Защо, защо ме изостави?

На някого отвън сцената.

Тоз труп вземете
и скрито
 през нощта
на Момин хълм го отнесете.
Да го намерят там
със нож забит в гърдите.

Тъмнина. В тъмнината се чуват отделни гласове.

К о р и ф е й н а ж е н и т е

Не палете свещ.
Мракът е зловещ. . .

Х о р н а ж е н и т е
О-о-ой.

Първи мъжки корифей

Не ронете стон.

Не палете свещ.

Мракът е зловещ. . .

Хор на жените

О-о-ой. . .

Втори мъжки корифей

Мракът чер е като чернозем.

В ужас тръпне роден небосклон.

Коби страшна коба в мрака нем. . .

Не палете свещ.

Мракът е зловещ. . .

Хор на жените

О-о-ой!

Просветление. Шествие — носене на ковчег. На сцената са и трите Хора, по-встрани — Тефик бей и Каймакаминът.

Осма жена — майката на Яна (върви подир ковчега, плаче)

О-о-ой! . . .

На моята дъщеря

прободоха гърдите. . .

Първи мъжки корифей

Със кров са първите пътеки,

со скръб са стъпките далеки.

Втори мъжки корифей

Без слънце — сляпа е зората.

Без жертви — мъртва е борбата.

М а й к а т а — о с м а ж е н а

О-о-ой!

Като свещ угасна моето огнище!

Х о р н а ж е н и т е

Ръцете онемяха.

Ръцете вече няма да говорят!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р а ф е й

Прийдете! . . .

Последно целувание. . .

М а й к а т а — о с м а ж е н а

Бог да убие тази черна чума.

Ръцете ѝ да изсъхнат,

без ръце да ходи.

Към Хора.

Не плачете! Мойта скръб се пали!

Не за радост тука сме се сбрали!

П ъ р в а ж е н а (подава на всекиго по стрък люляк)

Този сънен люляк в къщи занесете!

И за нашта горест с болка си спомнете. . .

М а й к а т а — о с м а ж е н а

За земя ли, дъще, майка ще те жени?

Ой, жестока съдбо! Ой, сурова гибел!

Тук ли ще прегърна сватове засмени?

Тук ли ще целуна твойто вярно либе?

Х о р н а ж е н и т е

Очите ослепяха.

Очите вече не ще срещнат хора.

М а й к а т а — о с м а ж е н а
О-о-ой! . . .

С е с т р а т а н а Я н а — ч е т в ъ р т а ж е н а
Бог да убие тази черна чума!
Очите ѝ да ослепеят! Без очи да ходи!
Като ламя зинала е бездна.
Нито порта, ни прозорец има,
нито път, до нея за да слезнеш!
Кобна къща — в нея мрак и зима. . .

В т о р а ж е н а (подава на всекиго по китка здравец)
Този тъжен здравец в къщи занесете!
Нашта глуха горест в къщи изплачете.

М а й к а т а — о с м а ж е н а
О-о-о-ой!

С е с т р а т а — ч е т в ъ р т а ж е н а
Как ще влезнеш, сестро, в тази глуха къща?
Как ще легнеш, Яно, в таз постеля ледна?
Ой, от таз пътека живи се не връщат.
Ой, върни се, сестро, хубост ненагледна.

М а й к а т а — о с м а ж е н а
О-о-ой!

Х о р н а ж е н и т е
Устата опустяха.
Устата вече не ще се отворят.

М а й к а т а — о с м а ж е н а
Не ли се насити, тъмна орисийо?
Ой, нещастна земьо, кървава робийо!
Стани, Яно, стани, рано моя,

направи ми място до теб сред покая.
Тъй ли ще те женим? Слепи са сватбари.
Тъпани са глухи! Гости са гробари!

Първи мъжки корифей

На земята я предайте!
Тя ще ѝ е майка.
На земята я предайте!
Тя ще е сестрица.
На земята я предайте!
Тя ще ѝ е либе.
Спрете! . . . Не ридайте! . . .

Минават за прощаване майката, сестрата, целият Хор.

Корифей на жените

Нека ѝ е лека пръст!

Първи мъжки корифей

Спрете! . . . Не ридайте!

Втори мъжки корифей

Нека ѝ е лека пръст!

Шествието отминава. Тефик бей и Каймакаминът, наблюдавайки шествието отстрани, остават сами.

Тефик бей

Тъй вярвах, че ще бъде тука той. . .

Каймакаминът

Къде го търсиш ти?
Земята тук немее.

Тефик бей

За нас не е тук място.
Просторът сиротее,
навред покой — все по-гъстее. . .

К а й м а к а м и н ъ т

Хвъркат, неуловим. . .

Т е ф и к б е й

Все по-гъстее. . . Вред покой,

~~все~~ по-гъстее. . . Да вървим!

Излизат.

Тъмно.

Кавал тихо проплаква тъжна робска песен. На празната сцена безшумно навлиза Първият мъжки хор. Мъжете насядват като на хайдушки бивак. Гоце разказва.

Г о ц е

Чуден сън.

Какво ли значи? Първи път

тъй виждам своя роден кът.

В съня дочувам кобен звън.

Гори в простора пръстен лунен,

ни хора, нито буря вън —

а някак мракът е възбунен.

А в къщи сватове шумят

и пият вино и ракия.

Зурли и тъпани гърмят

и сватбени хора се ~~пият~~.

А майка ми, баща ми спят

и женят мен, сред таз робия. . .

Удари на тъпан. Песен — «Бог да убие Дебрани». . .

Сватбено шествие — влизат Х о р ъ т на жените и

М ъ ж к и я т х о р с хоругви и икони. Невестата Яна е

облечена в черно, с дълго бяло було — първоначално
тя остава настрани.

П ъ р в и м ъ ж

Верни до смъртта бъдете!

Пръстените разменете!. . .

Първи мъжки корифей
Бог да благослови. . .
Пръстените разменете! . . .
Свещи запалете. . .

Втори мъжки корифей
Кой бог? . . . Този ли,
с когото ти се бориш? !

Първи мъжки корифей
Бог да благослови раба грешнаго. . .

Втори мъжки корифей
Какво си ти решил?
Какво си наумил
от тоя свят да сториш? !

Първи мъжки корифей
Венчається. . . раба грешнаго. . .

Втори мъжки корифей (с присмех)
Но ти се жениш само!
Невестата я няма! . . .

Трети мъж
Да бъде с радост новата ви къща
и детски смях да милва белите ви двори.

Гоце (сам, по посока на изчезналата отпред очите му Яна)
Ще се завърнеш ли?

Водена от Първия мъжки корифей, възниква миниатюрна каручка — изписана като за сватба. Върху нея — също в умалени размери — е положен ковчег. Наоколо му стърчат четири боцански плашила — кръстачки, на кои-

то са надянати костюмите и маските с деформиран израз на лицата, на Тефик бей, Пашата, Каймакамина и Тела-лина. С тях последователно в съответствие със следващия текст ще борави Първият мъжки корифей. Всичко това Гоце наблюдава ужасен, изкривен под тежестта на своя-та представа.

Първи мъжки корифей (като че обявява началото на едно народно представление)

Тъжовна приказка,
печално шегобийство. . .
в което се разказва
истината
на едно убийство! . . .

Поема маската на плашилото Телалин.

Дий, чумо,
дий. . . да я откараме
до вечната ѝ глухоняма къща. . .

Поема маската на плашилото Паша.

Тефик, плачи!
Налей очи
със празни сълзи и със суха влага!

Поема маската на плашилото Тефик бей.

Дий, чумо,
дий. . . да я откараме
дотам, отдето никой се не връща!

Поема маската на плашилото Каймакамин.

В ръка с кинжал
със смешна жал
ти стори туй, каквото ѝ се пада! . . .

И пак през маската на плашилото Тефик бей, като се
обръща към Гоце, плаче.

На Гоце съм другар, разбра ли?
Дано. . . дано да ме пожали! . . .

Гоце

Почакай, Смърт!
От своя първи час
плетем със теб
злокобния си възел. . .

Първи мъжки корифей (през маската на плашилото
Тефик бей)

Тя беше хубава,
тя беше тъй засмяна. . .

Гоце

Тече двубоят ни суров
през стон и земни злоби. . .

Първи мъжки корифей (през маската на плашилото
Тефик бей)

Тя беше хубава,
наричаше се Яна. . .

Гоце

И ден и нощ
настрещу тебе,
със светъл гняв и тъмна жад
на бунт се вдигат с мен
безбройните ти роби! . . .

Първи мъжки корифей (закрива «представлението»)
И я покриха
с дъски, цветя и гвоздеи,

и я заровиха,
и всички плашила се изредиха
да се кълнат във своята невинност,
и я затриха
и плакаха на гроба ѝ. . .

Отминава, като подкарва каручката след себе си.

Девети мъж

Да бъде с чест моминска риза!

Първа жена

До гроб да трае клетва вярна!

Пети мъж

От помисли греховни бог да пази!

Яна (появява се)

Да любиш Гоце зер е грях?

Гоце

О, колко пъти
ръцете зажаднели
те търсиха из моите безкрайни нощи
и колко пъти
засъхналите устни
умираха без теб. . . и колко пъти още
от обич и от участ
се вричах аз да те докосна
едва когато те заслужа. . .
Да бъдат сватбена постеля
свободните полета
на Вардар, Струма и на Места
и сватбен дар —
на Ирин-Пирин върховете,

Я н а

И ти за мен —
и огън, и другар,
и цяла Македония.

Г о ц е

И ти за мен —
заслужена невеста.

Песен, шествие, ритуал.

Д е в е т и м ъ ж

Родът ви в слава да сияе!

Г о ц е

Налейте вино! Дръжте се, сватбари!
Веднъж се Гоце жени;
веднъж се сватба прави
и не веднъж народът ни въстава!
Разкъсваха България без жал,
затиряха светото
безсмъртно дело на дедите,
разпъваха я чуждите на кръст
и тъй я пращаха по пътя към Голгота! . . .
Стиснете пушки! Дръжте се, юнаци!

Люлее се пишно хоро.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е

И-ха, и-ху! И-ха, и-ху, и-ху! . . .

В дъното възниква силуетът на Тефик бей.

Г о ц е (откъсва се от хорото)

Чук по чук —
тъмна ръка

в късен час
на порти чука!
Нито звън,
нито глас —
чер, смълчан,
гост проклет
в сива порта впива глед.
Чук по чук —
тежък чук
бие вън.
Бие, кърти смъртен сън!

Д в а н а д е с е т и м ъ ж
Чаши за наздравица вдигнете!

Г о ц е
Звън по звън,
тежък звън
екне вън,
екне, коби гробен сън. . .

Тефик бей поема под ръка Яна, ритуалът продължава —
но сега в челото на шествието младоженци са Яна и Те-
фик бей.

Г о ц е
Тайнствен, стар
гробар —
Тефик. . .
С моя пръстен, с Яна!

Т р е т и м ъ ж
На тоз живот деца бъдете!

О с м а ж е н а
Земята с обич окъпете!

Г о ц е

Пръстена ми откраднаха —
остана ръка посрамена!
Моя надеждо измамена,
душата ми ограбиха!

Я н а

В гърдта -- смут.
В кръвта — студ.
Докога!
Докога!
Тефик, подай ръка —
ръка студена
да стопля аз. . .

Т е ф и к б е й (прегръща Яна, нежно)
Под клепки гасне властен плам.
И аз съвсем, съвсем съм сам.

Показва ѝ небето, нежно.

Г о ц е

Гробарю хищногърд,
гробарю белокоп,
кому ли правиш път
в покоя тъгнос?
Не се ли ти смири,
една съдба ли скри?

Т е ф и к б е й

Зракът е пълен със мрак.
Мракът е пълен със зрак.
Спира във гроба ум.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е (пее)
Многая лета. Многая лета.
Многая. . . Многая лета. . .

Т е ф и к б е й
Гарван над земята коби.
Всички сме на гроба роби.

Г о ц е
Очите ми пиеш,
гърдите ми риеш —
но можеш ли ти мисълта
да оковеш в окови?
Но можеш ли в пръстта
духа ми да заровиш,
духът — връстник на вечността!

Т е ф и к б е й
А може би от страх
пред идещата смърт
залъгваш себе си и тях
със празни клетви и завети?!

Г о ц е (внезапно притихнал)
От страх?. . . Кой знае — може би.
Тъй малко знаем ние
за себе си. . . Ела, Тефик.
Ела на тоя камък да приседнем. . .

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е
Открий си булото, булка —
дари ни слънце във люлка!

Т е ф и к б е й (приближава към него)
Веднъж седяхме пак така —
и днес дори
си спомням всяка дума,
Разказваше ми ти. . .

Г о ц е

Една история
из славните борби
на моя клет народ. . .

Пауза.

Било е тъй отдавна. . .
Сега е то далече,
сега е то забрава.

Пауза.

Най-вече с теб аз исках да говоря
за гибелни дела
и героични хора.

Т е ф и к б е й

Такива няма вече.
Народът ви е изтощен —
не знае нощ,
не знае ден.
Без капка мощ
са вашите огнища.

Г о ц е

Тефик,
не аз, не ние —
а вие
превърнахте Родината ни в пепелища.

Т е ф и к б е й

За теб аз искам райски зрак.
За теб да няма вече мрак.

Гоце

В нас мракът по е зрачен.
от зрака на султана мрачен.

Тефик бей

Със блага реч и братски взор
ще сложим край на вечен спор.

Гоце

Със реч ли? — Реч сърце не радва.
Със взор ли? — Взор е люта бравда.

Тефик бей

Ела със нас. . .

Гоце

Със вас ще бъда против нас.
Със нас ще бъда против вас.

Тефик бей

Спаси народа си от гнет.

Гоце

Какъв е тоз от теб съвет?
Не виждаш ли, това и правя.

Тефик бей

Недей забравя,
че съм власт.
Не искам сечи и ханджари,
не искам пустош и пожари. . .
Едно от тебе искам аз.

Гоце

Кажи, какво?

Т е ф и к б е й

Да сложиш сам
пред мен главата в този час.
Ти трябва да умреш.
Ала цената
на един живот
за миг изгаря като въглен в пещ.
Какво е тя
пред свободата
на един народ?

Г о ц е

Вий дайте свобода, Тефик,
на в а ш и я народ поробен —
от вас превърнат в мъченик.

Т е ф и к б е й

Ти трябва да се съгласиш
да встъпиш в храма на смъртта.
Остава само да решиш —
да бъдеш мъртъв или жив!

В дъното на сцената възникват Хоровете.

Х о р н а м ъ ж е т е

Воюват прах и плам
в живота пѣстролик.

Г о ц е

Героите
тепърва ще се появят!

Т е ф и к б е й

Героите
тепърва ще умрат!

Хор на жените

Вселената е храм,
Г о ц е човекът — мъченик!

А Яна! . . . Где е Яна?!
Защо ми я открадна?!

Тефик бей

За теб я взех! . . . В смъртта
ведно да бъдеш с нея!

Целият хор — жени и мъже

Светът е необятен,
човекът — непонятен.

Г о ц е

Животът е свиреп!

Тефик бей

А помниш ли?

Г о ц е

Идеите света разделят!

Тефик бей

Като деца ний пихме от
един и същи кладенец вода
и като воини
деляхме с теб една постеля.

Целият хор — жени и мъже

Пламът живее с дим.
Животът за смъртта се грижи.
Светът е неделим.
Към изгрев залезът се движи.

Гоце

Пресекна тоя кладенец,
изчезна без следа.
Днес с тебе пак сме воини —
но в станове различни.

Хоровете обграждат в кръг Гоце и Тефик бей, после той
се промъква — изплъзва се като сянка. Следващият
текст — ударно, в разнообразна и забързваща ритмика.
Бие тъпан.

Първи мъжки корифей

Светът е стар и млад.
Човекът — сън и яве.

Втори мъжки корифей

Светът е с прах богат,
човекът — с друм неравен.

Корифей на жените

Един в живота мре.
А ДРУГ В СМЪРТТА ЖИВЕЕ.

Целият хор — жени и мъже

Земята е море,
народът — епопея.

Гоце (бясно и мощно се провиква)

А-а-а. . .

Тъпанът лудо бие. . . Като че ли земята се върти. Отново
Хорът е заел местата си.

Кошмарен сън.
Човекът е загадка. . .
В гърдите ми проби
неясен звън
на страшен сън

и вместо рана да заспи,
сънят ми с разума се бори,
разказва и звъни. . .
О, как да се изправя днес
пред тебе, Време,
да вляза в бой
с твоите закони —
да разруша устои,
основи и канони?
С лъжи, бесилки и грабеж,
с беди, решетки и дележ,
върз сган от молци и от смет
крепи се тоя свят навред.

Уверено.

Ще дойдат светли, нови дни.
И как се радват китки мали,
щом сетят, пролет че ги гали,
щом сетят дъх на благодат,
тъй ще се радва род човешки,
щом спре езикът на войни
и изворът на робства тежки
навеки секне в този свят. . .

В размисъл.

Света разбирам аз като поле
за светла битка на човешките култури,
где всеки в мир народ развил криле
ще ражда слънце под небесните лазури.

Замислено.

А може би прерано съм роден.
А може би теб, Време, не разбирам.

И може би, във бъдещето устремен,
не виждам сам това, което диря. . .
Но аз съм земен —
това е моят хляб
и хлябът на борбата,
и тъй ще бъде,
докато се върна пак в земята. . .

Притъмнение.

На сцената са само двамата Мъжки корифеи.

Корифей на жените (влизайки)

Братя,
съдбовни битки са на прага.
Готови ли сме днес за тях?

Първи мъжки корифей

Сами поехме кръста на смъртта.

Втори мъжки корифей

Нас никой не е принуждавал да го носим.

Корифей на жените

Да влезем в селската душа —
все още в нея нощ владее!
Да слезем в градската беда —
все още в нея страх живее!

Втори мъжки корифей

За свободата
и мъртви ще се борим!

Корифей на жените

Земя без хора —
какво е?
Накъде
без градове и без села?
Без тях сме нищо в боя,
със тях — скала!

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Ний зреем в този час!

К о р и ф е й н а ж е н и т е
Настъпи ли часът
за вашта смърт?

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Ний имаме едно решение —
да секне общото страдание!

К о р и ф е й н а ж е н и т е
Настъпи ли часът
за нашта смърт?

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й
Ний имаме едно опиянение!

П ъ р в и и в т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й (заедно)
В ъ с т а н и е!

Г л а с ъ т н а С т о й н а (отдалече — все по-отчетливо, все по-отблизо)
Пази се, Гоце! Бягай! Крий се! . . .

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Глас на жена!

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й
Гласът на Стойна!

Г л а с ъ т н а С т о й н а
Тефик с войска многобройна
е в твойта следа!
Бягай!

Влиза. Тримата корифеи ѝ обръщат гръб.
Мълчание. Смут.

С т о й ^{на} (говори тихо, задъхано)
Едва дойдох. . . Едва узнах,
че той се крие тук
и хукнах за насам. . .

Пауза.

Но где е. . . где е той?

К о р и ф е й ^{на жените} (все така гърбом)
Къде е Яна?

С т о й ^{на} (като простреляна)
Не, не! . . . Не знам! . . .

Тримата корифеи едновременно се извърщат, пронизват
я с поглед.

О, скръб и срам! . . .
Ще кажа всичко. . .

Говори ред по ред на тримата — с много нерв, докато
омаломощена застава права всред тях, очаквайки при-
съда.

В капана на Тефик попаднах аз.
И аз, а покрай мен — и тя. . .
Тъй себе си обагрих с кръв. . .
В душа ми ревност се промъкна!
Той люби Яна, него — аз! . . .
Извърших грях! . . . Съдете ме! . . .
Но Гоце — Гоце где е? . . .
Ще бъде ли спасен?
Той трябва да живее!
Тефик бей иде подир мен! . . .
Съдете ме! . . . Съдете ме. . .

Корифей на жените
Законът е един!

Първи мъжки корифей
Око за око!

Втори мъжки корифей
Зъб за зъб!

Бързо навлизат Хоровете, обграждат я.

Първи мъж
Нима ще трябва да умре?

Втори мъж
За твоя грях сам бог да те прости!

Четвърти мъж
Жена е! . . .

Пети мъж
Ни капка милост.

Шести мъж
Да я пощадим. . .

Тримата корифеи (заедно)
Законът е един.

Хорна мъжете
Око за око.
Зъб за зъб.

Хорът на мъжете настъпва към Стойна, докато кръгът
съвсем се затваря, смалява се и тя изчезва незабелязано,
като че ли я поглъща земята. Едва сега се забелязва
Гоце, който стои встрани.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Със плуг небето господ е раздрал.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й
От мъката се раждат наште сили.

К о р и ф е й н а ж е н и т е
В сърцата ни преливат гняв и жал.

В т о р и м ъ ж
Докле с безплодна реч ще гасим жили?
Докле ще бъдем в мрак?
Ний вече станахме за присмех, братя,
със тази наша приказка тревожна.
Търпението е преляло в нас.
Не може таз игра да продължава.
И аз
 тоз час
 за сетен път ви призовавам.
Вдигнете ни на крак —
дори да има бурна кръв пролята,
дори да има дива сеч безбожна —
хвърлете ни в пожара на борбата.

К о р и ф е й н а ж е н и т е
Ний имаме решение.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Да секне общото страдание.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й
В ъ с т а н и е.

Г о ц е
На Гарванов гласа аз чувам тук.

Корифей на жените
Плачът на цял един народ
достига сетния предел.

Първи мъжки корифей
Останахме без кръв.

Втори мъжки корифей
Готови сме за смърт.

Гоце
Кънти тоз писък не от вчера —
ала и наште майки ще ни прокълнат,
ако това въстание,
таз наша свидна рожба,
във пелените още задушим.

Тримата корифеи (заедно)
Ще укротиш ли нашия подем?

Гоце
Въстание ний не играем!
Въстанието е със други ум
и често с нрави на дете е —
когато расне, вдига шум;
капризничи, когато зрее!

Тримата корифеи (заедно)
Към сетен бурен сватбен пир!

Гоце
Но боят не е сватбен пир —
а кърваво клане!

Целият хор — жени и мъже
На бой със своя враг!
На бой със своя враг! . . .

Г о ц е (с пределна болка)

Народе мой,
един ли пи от тебе кръв?
Веднъж ли беше в плен на своя враг!
И в този час, и в таз минута
змия най-люта

впива в тебе зъб!
Ръка над тебе вдига свой
и с разпри и чрез бой
те тласка към безумна слава,
към гибел
и забрава!

Трите Хора обграждат Гоце.

П ъ р в и м ъ ж

Не ще се спрем по кървавите друми!

П ъ р в и ж е н а

От лошо господ-бог да ни опази!

Т р е т и м ъ ж

Превръщат се сърцата ни в куршуми.

Т р и м а т а к о р и ф е и (заедно)

Ти с нас ли си —
или си против нас?
Пауза.

Г о ц е

С вас ли — против вас?
Какъв е тоз безумен глас?
Какво е туй към мен съмнение?
Едно сме ние по рождение.
Към смърт еднаква ний вървим.
Еднаква участ ний делим.
Какво тогаз
разделя нас?

Корифей на жените

Защо ни бавиш?

Първи мъжки корифей

Тефик е вече тука.

Втори мъжки корифей

Ний сме в обкръжение.

Гоце

Тефик?

Тефик — насън и яве.

Пауза.

И всяка крачка ли е преброена?

Пресметнат ли е сетният ми миг?

Пауза, в която Гоце загърбва Корифеите — с очи далече
пред себе си.

Спри, Време, пепелта си разярена
и отвърни тоз час на моя вик.

Ний има още с тебе да поспорим,

ний има още да говорим с теб,

ний има още с тебе да се борим. . .

Ний носим жребий светъл и свиреп. . .

Във тебе нашта цел е по-съдбовна

и флагът наш е с тебе по-свещен.

Ний с теб рушим тъмницата вековна,

ний с теб градиме утрешния ден.

Заслушва се в тишината.

Ще секнат ли и моите въпроси?

И мен ли тук оставяш без ответ?

Пауза.

Нерадостно мълчание се носи

и мъх студен спотайва се навред. . .

С вик към пространството.

Вземи от мене, Време, същината,
върни я на потомството в заветен ек.

С вик към Времето.

Без бурите нещастни са крилата.
Без мъките е мъртъв живия човек.

Към Хора.

Ако загина в бой жесток,
на вас предавам дух крилат.
На вас оставям флаг висок.
Развявайте го в този свят.
Светът под него е широк,
човекът с него е богат.

Песен «Айде не жали, Калино-Малино».

Звъни съдбата. . . Моя мъст,
наливай буря в моите жили.
От тебе, мъко, искам сили.
От теб, Родино, търся ръст.

Излиза.

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е
Сами поехме кръста на смъртта.

Х о р о в е т е излизат — остават Корифенте.

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й
Гърми градът, от север и от юг —
поле е бойно всяка къща.
И сякаш в миг изчезва пламналият град.
И сякаш родната земя в таз битка се сражава.

Втори мъжки корифей

И сякаш всички угнетени в този свят
в един-единствен град въстават.

Корифей на жените

Земята е знала могила,
а месецът е кърваво ребро.

Първи мъжки корифей

Мъртвешко вино пият улици.

Втори мъжки корифей

Зора сменява ризи кървави.

Корифей на жените

Хоро старинно вият мълнии.

Първи мъжки корифей

Небе угасва звездни кладенци.

След боя. Влиза Гоце, смъртно ранен. Подкрепят го
Първи и Втори мъж. Първа жена му избърсва челото.
Гоце опипва с поглед целия Хор.

Гоце

Кой ще ме с кърпа дарува,
раните да си превържа?
Кой ще ми вода подаде,
устните да си разквася? . . .
Вие ще си отидете,
покрай нази ще минете,
майка ми ще ви посрещне
и за мене ще попита:
— Где е синът ми, моят Гоце?
Вие тогаз ѝ кажете:
— С твоя син, майко, се свърши,
свърши се, майко, ожени
за черна земя робиня. . .

О с м и м ъ ж

Прощавай, Гоце!

О с м а ж е н а

Сетньо ни прости!

Т р е т и м ъ ж

За всичко друго ще разкажем ний. . .

Т р и м а т а к о р и ф е и (заедно)

Вред тътен тежък тъмно бие!

К о р и ф е й н а ж е н и т е

И черни покриви димят. . .

П ъ р в и м ъ ж к и к о р и ф е й

Над кладенци лоза се вие.

В т о р и м ъ ж к и к о р и ф е й

На клади устните кървят!

Ц е л и я т х о р — ж е н и и м ъ ж е

Жени се Гоце войвода!

Мома е Македония,

църква е Пирин планина,

млад месец пали полюлей,

вино им зора налива,

а кум е вятър хайдушки. . .

— — — — —

В Е Н К О М А Р К О В С К И
Л Е Г Е Н Д А З А Г О Ц Е

Художник И в а н К ъ о с е в
Худ. редактор В а с и л Й о н ч е в
Техн. редактор Р а д к а П е л о в с к а
Коректор Л и л я н а М а л я к о в а
Дадена за печат на 30. VIII. 1969 г. Печатни коли 7
Издателски коли 7. Формат 65х92/16
Издат. № 127 (2570)
Поръчка на печатницата № 1333
ЛГ IV
Цена 1,30 лв.
Държ. полиграфически комбинат Д и м. Б л а г о е в

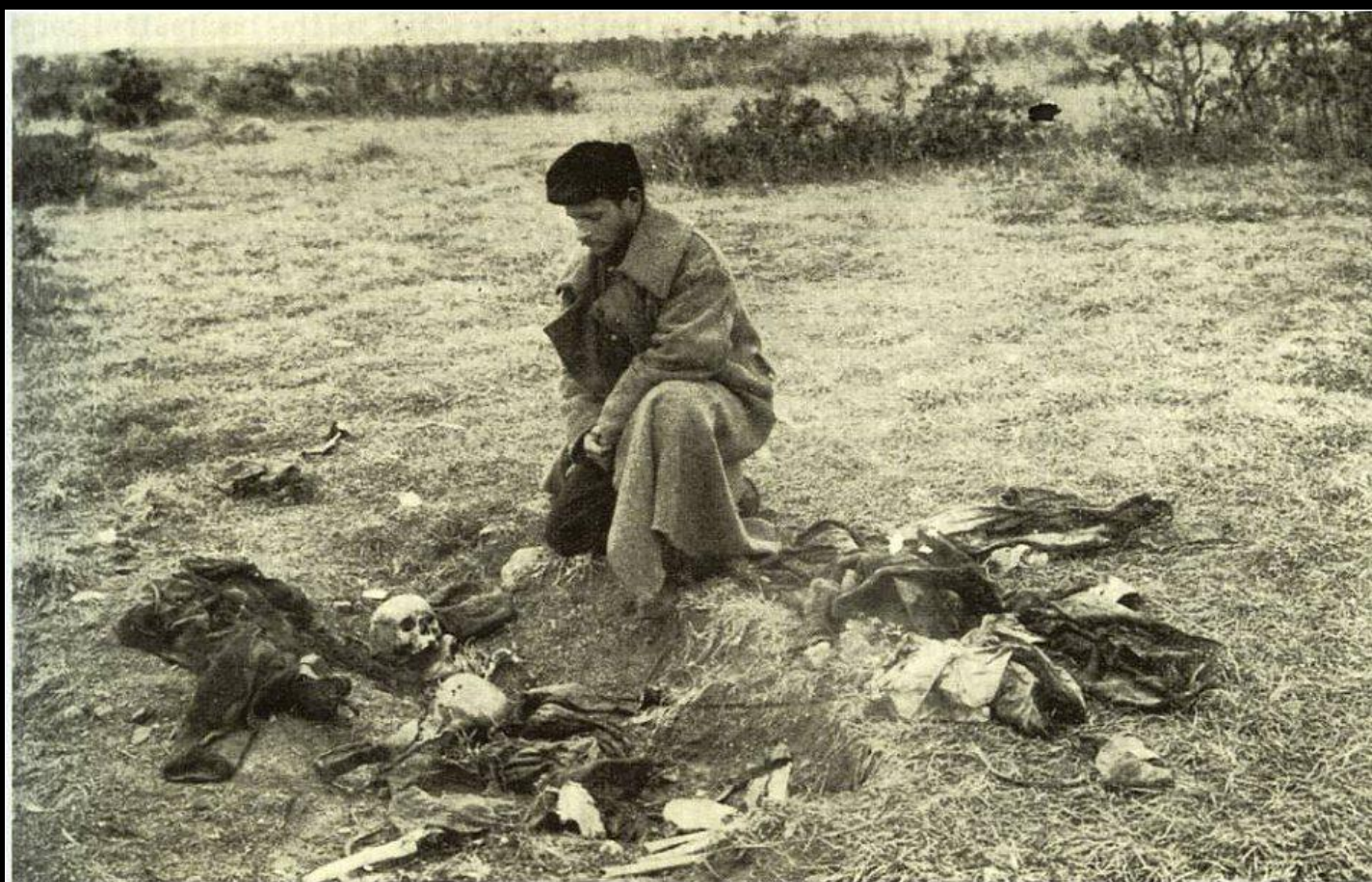
Н а р о д н а к у л т у р а — С о ф и я, ул. Гр. Игнатиев 2-а

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македония
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres